

Elektron Kitabxana İstifadəçilərinin İnformasiya Mədəniyyətinin Formalaşması Məsələləri

Nərmin Adıgözəlova

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
narmin66@gmail.com

Xülasə — Məqalədə elektron kitabxananın yaranması, formalaşması səbəbləri, elektron kitabxana istifadəçilərinin informasiya mədəniyyəti haqqında məlumat verilir. Məqalədə informasiya yorğunluğu sindromu, texnofobiya haqqında ümumi məlumat, “kitabxana həyəcanı” və “kompüter həyəcanı” anlayışlarına alimlərin müxtəlif yanaşmaları öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər — elektron kitabxana, informasiya mədəniyyəti, texnofobiya, kitabxana həyəcanı

I. GİRİŞ

“Ənənəvi” elmi kitabxana xidmətlərinin elektron informasiya məkanına keçidi böyük dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklərin çoxu informasiya texnologiyalarının, yeni avadanlıqların meydana gəlməsi, elektron nəşrlərin İnternetdə əlverişli olması, informasiyanın həcmnin hər gün artması və s. nəticəsində baş vermişdir [1, 2].

Ənənəvi kitabxanalardan fərqli olaraq e-kitabxanalar istifadəçilərə tez bir zamanda informasiyanı istənilən kitabxana axtarış sistemlərində (ödənişli və ödənişsiz), sosial şəbəkə və ya vikipediya axtarmaq, tapmaq, oxumaq və çap etmək imkanı yaratmışdır.

XXI əsrin informasiya texnologiyalarının xarakterik inkişaf istiqamətləri içərisində müxtəlif növlü, tipli və məzmunlu sənədləri mühafizə edən elektron informasiya daşıyıcılarının hazırlanması, sistemləşdirilməsi, mühafizəsi və şəbəkə rejimində uzaq məsafədən istifadəsi vacib yer tutur. Elektron kitabxana oxuculara müxtəlif elektron sənədlər (mətn, təsvir, səs, video və s.) kolleksiyasını etibarlı şəkildə saxlamağa və səmərəli istifadə etməyə imkan verən informasiya sistemidir [1]. O, uzaq məsafədən oxuculara daha dolğun informasiya xidməti göstərərək, bu xidmətin zaman və məkandan asılılığına son qoyur. Ənənəvi kitabxanalarda informasiya xidməti yalnız kitabxananın iş saati müddətində və məhdud sayda oxuculara göstərildiyi halda, elektron kitabxana sutkanın iyirmi dörd saati fəaliyyət göstərir və dünyanın istənilən nöqtəsində yerləşən qeyri-məhdud sayda oxuculara eyni zamanda xidmət edir. Elmi ədəbiyyatda “Elektron kitabxana” anlayışının sinonimi kimi “virtual kitabxana”, “şəbəkə kitabxanası”, “divarsız kitabxana”, “hibrid kitabxana” anlayışlarında da istifadə edilir.

K.Rajshexharan elektron kitabxananın terminoloji müxtəlifliklərini aşağıdakı kimi izah etmişdir [3]:

1) Elektron kitabxana – oxucuları elektron formada yəni, optik video disk (rəqəmli olmayan), CD-ROM, onlayn və s. kolleksiya və ya xidmətləri təqdim edir;

2) Rəqəmsal kitabxana – sırf rəqəmsal formada olan xidmət və kolleksiya formaları ilə təmin edir;

3) Virtual kitabxana – bu növ kitabxana fiziki olaraq mövcud deyildir, müxtəlif mənbələrə olan istinad və göstəriciləri cəmləşdirən tipik veb sayt nümunəsidir.

II. İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİ ANLAYIŞI

“İnformasiya mədəniyyəti” termini müxtəlif alim və tədqiqatçılar tərəfindən müxtəlif cür təsvir olunmuşdur. Məsələn: rus alimi *E.L.Semenyuka* görə, informasiya mədəniyyəti – insan mədəniyyətinin informasiya komponenti kimi, *M.V.Makarovanın* fikrincə, informasiya mədəniyyəti – informasiya ilə məqsədyönlü şəkildə işləmək, onun əldə olunması, emalı və ötürülməsi üçün kompüterlərdən informasiya texnologiyalarından, müasir texniki üsul və vasitələrdən istifadə etmək bacarığı kimi xarakterizə olunur. *V.A.Kaymin* informasiya mədəniyyəti anlayışını kompüterdə informasiyanın toplanması və emal olunmasının qanunlarını və üsullarını öyrənən informatika fənninin predmeti ilə əlaqələndirir [4].

Amerika standartlarına görə isə, informasiyaya olan tələbatını müəyyən edərək onu axtarmaq, qiymətləndirmək və səmərəli şəkildə istifadə etmək qabiliyyəti olan şəxsi informasiya mədəniyyətinə malik insan hesab etmək olar [5]. İnformasiya mədəniyyəti insanın ümumi mədəniyyətinin bir hissəsidir.

Yüksək informasiya mədəniyyəti insana istənilən növ informasiya ilə işləmək, həm gündəlik həyatında, həm də peşəkar fəaliyyətində bu informasiyadan səmərəli istifadə etmək imkanı verir. **İnformasiya mədəniyyəti** – informasiya tələbatını müəyyənləşdirərək, lazımı informasiyanın axtarılıb tapılması, qəbulu, saxlanması, emal olunması, təhlili, təqdim olunması üçün müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından yüksək səviyyədə istifadə etmək bacarığı, eyni zamanda, informasiya ilə işləyərkən onun tamlığının, əlverişliyinin təmin edilməsi, məxfiliyinin qorunması, hüquqi və etik normalara əməl olunmasıdır [5].

İnformasiya texnologiyaları inkişaf etdikcə informasiya mədəniyyətinə olan tələblər də dəyişməyə başladı.

Günbəgün artan müxtəlif informasiya axınlarının insanın və cəmiyyətin fəaliyyətində yaratdığı olduqca mürəkkəb problemlərdən biri də ondan ibarətdir ki, müasir informasiya-

axtarış sistemlərinin təqdim etdiyi böyük həcmdə müxtəlif informasiyaları istifadəçilərin əksər hissəsi müstəqil şəkildə qavramaq iqtidarında deyil. Məlum olduğu kimi, əldə edilən informasiya massivləri artıqlıq yaradır və tərəddüdlərə səbəb olur. İnformativlik baxımından həqiqiliyi müəyyən etmək lazım gəlir. Bu cür informasiya adekvat qərar qəbul etmək üçün yararlı olmur. İnformasiya bolluğunun yaratdığı belə problemlərin təhlili ilə yeni elm sahəsi olan informasiya ekologiyası məşğul olur [5].

Bundan başqa, informasiya mənbələrinin artması insanların davranışına, psixologiyasına, sağlamlığına zərər vurur. İnformasiya artıqlığı, informasiya ilə həddindən çox yüklənmə insanlarda stress vəziyyətinin yaranmasına gətirib çıxardır. Belə bir vəziyyətdə isə insan təfəkküründə **“informasiya yorğunluğu sindromu”** adlanan pozğunluq və xəstəlik yaranır [5].

Uzun müddət İnternetdə - informasiya labirintində ilişib qalmaq, vaxtın çox hissəsinin kompüter arxasında keçirmək **“İnternetdən asılılıq sindromu”**nun yaranmasına gətirib çıxarır. Mütəxəssislər bu halı **“kompüter narkomaniyası”** və ya **“İnternet- narkomaniya”** adlandırırlar.

İnformasiya ilə işləyərkən insanın özü eyni zamanda qəbul edən, yadda saxlayan, emal edən və ötürən rolunda çıxış edir. Lakin müxtəlif səbəblərə görə müəyyən insanlar bu funksiyaların hamısını yerinə yetirə bilmirlər. Yəni insanların müxtəlif hissiyyat və duyğu orqanlarında qüsurların olması, psixoloji amillər, eləcə də informasiyanın özünün xüsusiyyətlərinə dair tələblərin ödənməməsi ilə əlaqədar informasiya mədəniyyətinin normaları pozula bilər [4, 5]:

1. Əgər insanın görmə, eşitmə, iyibilmə, dadbilmə orqanlarında çatışmazlıqlar varsa, onda informasiyanın qəbulu zamanı müəyyən problemlər meydana çıxma bilər;
2. Əgər insanın dili qüsurludursa, aydın xətlə yazmaq qabiliyyəti yoxdursa, onda informasiyanın ötürülməsi zamanı problemlər yaranma bilər;
3. Kifayət qədər savadı olmayan, məntiqi zəif olan, analitik qabiliyyəti olmayan insanlar informasiyanın emalı ilə əlaqədar problemlərlə üzləşə bilər. Məsələn, məntiqsiz və systemsiz halda danışmaq, bildiklərini ətrafdakilərə ardıcılıqla çatdırma bilməmək bu cür problemlərdəndir;
4. Psixoloji xüsusiyyətlərin müxtəlifliyindən, eləcə də, yaddaşın quruluşundan asılı olaraq insanlar informasiyanın qavranılması və yadda saxlanması ilə əlaqədar çətinliklərlə qarşılaşa bilərlər;
5. İnformasiyanın xüsusiyyətlərinə dair tələblərin (mötəbərlik, tamlıq, əlyətərlik, yığcamlıq, dəqiqlik və s.) ödənməməsi də müəyyən problemlərin yaranmasına səbəb ola bilər;
6. İnformasiyanın ötürülməsi zamanı məxfiliyin qorunmaması da çox vaxt arzuolunmaz halların baş verməsinə gətirib çıxara bilər.

İnformasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması problemlərindən bəhs edərkən global informasiya cəmiyyətinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Bu cəmiyyətin başlıca xüsusiyyətlərindən biri informasiyanın həcmnin sürətlə

artması ilə yanaşı, biliklərin tez bir zamanda köhnəlməsidir [6].

Boş yerə deyil ki, kitabxanaçılar dünyada rəqəmsal informasiyanın daha asan əldə olunması və əlyətərliyi qarşısında özlərini təhlükədə hiss edirlər. Onlar düşünürlər ki, onların ənənəvi köməkçi qismində rolu, istifadəçilərə böyük və çətin kitabxana sistemlərində axtarışa köməyi elektron xidmətlər qarşısında təhlükədədir. Məs.: Google axtarış sistemi istifadəçilər üçün qeyri-məhdud informasiya seçimi təklif edir.

Elektron kitabxanalarda informasiya mədəniyyəti dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- informasiya tələbatını müəyyənləşdirmək bacarığı;
- müxtəlif mənbələrdən informasiyanın axtarılıb tapılması;
- informasiyaların arasından əsas və ikinci dərəcəli informasiyaların seçilməsi;
- toplanmış informasiyanı strukturlaşdırmaq, sistemləşdirmək, ümumiləşdirmək və emal edərək yeni informasiya yaratmaq bacarığı;
- informasiya ilə işləyərkən onun məxfiliyinin qorunması, tamlığının, əlyətərliyinin təmin olunması, hüquqi və etik normalara əməl olunması;
- əldə edilən informasiyadan öz fəaliyyətində istifadə etmək bacarığı;
- informasiyanı aydın şəkildə təqdim etmək bacarığı.

Ümumi olaraq, elektron kitabxanalarda istifadəçilər yeni axtarış (horizontal, sıçrayan, yoxlanılan və baxılan təbiətli) formalarından istifadə etməklə axtarış apara bilər.

Elektron kitabxanada rəqəmsal informasiyanın əsas xarakteristikaları aşağıdakılardır (Ciber 2007) [7].

- **Horizontal informasiyanın axtarışı:** bu axtarış istifadəçiyə 1 və ya 2 səhifəni oxumağa icazə verir və sonra avtomatik səhifədən çıxır və ya əvvəlki səhifəyə qaydır. E-kitabxana istifadəçilərinin 60%-i e-jurnalların üçüncü səhifəsinə kimi baxır;
- **Naviqasiya:** insanlar e-kitabxanalarda axtarıqları üçün çox vaxt sərf edirlər, onlar öncədən hansı məlumatı axtarıqlarını dəqiqləşdirməlidirlər;
- **Nəzarətçi:** istifadəçi elektron kitabı, elektron jurnalın saytına daxil olaraq orta vaxt sərf etməklə (2-8 dəqiqə) lazımı məlumatı toplayır. Məlumdur ki, istifadəçilər məlumatları İnternetdə ənənəvi üsulla oxumurlar, yeni “oxu” forması “Brauzerdə istifadəçinin hakimiyyəti” (titul, məzmun və qısa xülasəni oxumaq) meydana çıxmışdır. Bu onu göstərir ki, istifadəçilər ənənəvi oxuma tərzindən qaçmaq üçün online oxumağa üstünlük verirlər;
- **Ehtiyatlı (biganə) davranış:** Akademik istifadəçilər güclü instinktə malikdirlər və araşdırmalar göstərir ki, onlar çoxlu sayda elektron nəşrləri yükləyirlər, əsasən də pulsuz təklif olunan nəşrləri. Lakin onlar bu məlumatları ya tez bir zamanda istifadə üçün və ya sadəcə ehtiyat məlumatları kimi toplaya bilərlər. Buna

görə də həmin yüklənən materialların kim tərəfindən, neçə dəfə və necə oxunduğu müəyyən deyil;

- **Müxtəlif məlumatlar mənbəyi:** təhlillər göstərir ki, istifadəçilərin davranışlarının loq faylları çox müxtəlifdir: coğrafi vəziyyət, cins, tip və s.. Ona görə eyni ölçü hər birinə uyğun gəlmir;
- **Məlumat mənbəyinin yoxlanılması:** insanlar bir neçə dəqiqə ərzində topladığı məlumatı müxtəlif saytların köməyi ilə yoxlayırlar. Məsələn: Google axtarış sistemi.

Nəzərə alsaq ki, 1993-cü ildən etibarən “Google nəsl” yetişir bu da elektron kitabxanaların əhəmiyyətini artırır. Onlar əvvəlki nəsildən “*biliyin kitabdan və ənənəvi kitabxanadan alınmaması*” ilə fərqlənirlər.

III. İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİNİN ÖLÇÜLMƏSİ

2008-ci ildə Kanadada İFLA (Kitabxana Assosiasiyaları və Qurumlarının Beynəlxalq Federasiyası) “Hüdsuz kitabxana: global anlayışına doğru hərəkət” adlı konfrans təşkil olunmuşdur. Konfransın əsas mövzuları akademik və elmi kitabxanalarda informasiya savadlılığı, informasiya mədəniyyəti və informasiya mədəniyyətinin ölçülməsi olmuşdur [8].

İnformasiya mədəniyyətini necə və nə ilə ölçmək lazımdır sualına cavab tapmaq üçün ilk dəfə 1999-cu ildə 76 sualdan, ikinci dəfə 106 sualdan ibarət müxtəlif testlərin hazırlanması istiqamətində işlər aparılmışdır. Bu testlər yuxarı sinif uşaqları, tələbələr, aspirantlar və müəllimlər arasında aparılmış və aşağıdakı nəticələrdə öz əksini tapmışdır.

Bu testlərin köməyi ilə aşağıdakıları ölçmək mümkün olmuşdur:

1. İnformasiyanın əldə olunması (istifadəçi məlumatı səmərəli və effektiv seçir)
  - 1.1. Lazımi məlumatın müəyyən olunması və hazırlanması;
  - 1.2. İnformasiyanın tapılması;
2. İnformasiyanın qiymətləndirilməsi (istifadəçi məlumatı savadlı və tənqidi qiymətləndirir)
  - 2.1. Məlumatın seçilməsi, hasilatı, təhlili və sintezi;
  - 2.2. Məlumatın təşkil edilməsi: ümumiləşdirmə və interpretasiya;

Lakin bu testlərin köməyi ilə aşağıdakıları ölçmək mümkün olmamışdır:

3. Məlumatın istifadəsi (istifadəçi yeni məlumatın ötürülməsi, istifadəsi və təqdim edilməsi üçün yeni yollar və üsullar tapır, həmin məlumatı isə öz şəxsi biliyi kimi mənimsəyir)
  - 3.1. Alınmış informasiyanın tətbiq edilməsi, məlumatı öz biliyi kimi mənimsəməsi;
  - 3.2. İnformasiyanın hüquqi və etik normalar çərçivəsində istifadəsi və ötürülməsi.

İnformasiya mədəniyyətinin ölçülməsi üçün 5 kriteriya mövcuddur [9, 10, 11]:

- [1] İnformasiyanın toplanması və qavranılması bacarığı;
- [2] Məlumatı yadda saxlamaq bacarığı;

[3] Məlumatları emal etmək bacarığı;

[4] Məlumatın qorunması və yeniliklərin təhlükəsizliyi bacarığı;

[5] Məlumatı təqdim etmək bacarığı.

İnformasiyanın toplanması və qavranılması bacarığı.

Verilən məlumatların toplanması məhdud deyil. Bu proses hər hansı bir problemin həlli üçün tələb olunan informasiyanın başa düşülməsi zəruriti ilə başlayır və mövcud informasiya resursların, onların strukturu, açar sözləri, terminlərin axtarılması üçün ənənəvi və elektron axtarış informasiya sistemləri vasitəsilə axtarılmasına şərait yaradan bir prosesdir.

Məlumatı yadda saxlamaq bacarığı. İnformasiyanın yadda saxlanması fərdi informasiya mədəniyyətinin mühüm komponentlərindən biridir. Yadda saxlama prosesi insanın yaddaş və diqqət kimi xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Yaddaş insan həyatında mühüm rol və əhəmiyyət kəsb edir. Alimlərin fikrincə, yaddaş əldə edilmiş bilik və təcrübəni yadda saxlanmasında və gələcəkdə də istifadə edilməsində mühüm rol oynayır.

Məlumatları emal etmək bacarığı. Yeniliklər cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklər və sürətli bilik artımı dövründə insanlardan tez bir zamanda informasiyanı emal etmək bacarığı olmağı tələb edir. İnsanlar analiz etməyi, məlumatı qiymətləndirməyi və yeni məlumat yaratmağı bacarmalıdır. Əks halda, bu, müəyyən bir məsələ ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi prosesində bilikdən istifadə etmək çətinlik yaradacaq. İnformasiya bolluğu və dolaşığı qeyri-dəqiq məlumata səbəb olur. Bu səbəbdən də məlumatı qiymətləndirmək, analiz etmək peşəkar insanlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Məlumatın qorunması və yeniliklərin təhlükəsizliyi bacarığı. İnformasiyanın strateji dəyəri yeni əldə olunmuş məlumatın təhlükəsizliyi və qorunması problemini meydana gətirir. Yəni əldə olunmuş məlumatların təhlükəsizliyi təkcə texniki üsullar və cihazlardan asılı deyil, həm də insanların mədəniyyətindən asılıdır. Hal-hazırda, informasiyanın toplanması, saxlanması, emalında kompüterdən, internetdən istifadə olunur. İnformasiyanın məxfilik problemi informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasının əsas şərtlərdən biridir. Bu məlumatların məxfiliyinin qorunmasının məsuliyyətini bu məlumatlarla işləyən vətəndaşlar və təşkilatlar daşmalıdırlar.

Məlumatı təqdim etmək bacarığı. İnsanlar əldə etdikləri zəngin bilik və bacarıqları cəmiyyətə təqdim etdikləri zaman ona sahib olduqlarını göstərir. İnformasiya şifahi və ya yazılı, mətn, qrafik, musiqi və simvollar vasitəsilə təqdim oluna bilər. Hər bir şəxsin informasiyanı təqdim etmək bacarığı müxtəlifdir. O, aydın, sadə və əhəmiyyətli cümlələrdən istifadə edərək və ya xüsusi şərtlər vasitəsilə həddən artıq məlumat verə bilər.

IV. TEXNOFOBİYA ANLAYIŞI

Çoxsaylı və müxtəlif texniki avadanlıqlar müasir insan həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Sivilizasiyanın bu nailiyyətlərinin bir çoxuna biz artıq vərdiş etmişik və demək olar ki, görməməzlikdən gəlirik. Gənc nəsildən fərqli olaraq, bəzi şəxslərin yeni texnologiyalardan istifadə edə bilməməsi onlarda **texnofobiya** yaratmışdır [12].

Lakin yeni texnoloji avadanlıqlar və ya son model telefonlarla bir möcüzə əldə etmək arzusu hələ də mövcuddur. Bu yenilikləri sağlam adamlar normal qəbul edə bilər. Lakin bir qisim insanlar texnofobiya - texnoloji yeniliklərdən qorxmaq kimi nevroitik xəstəlikdən əziyyət çəkirlər. Texnofobiya anlayışı sənaye inqilabı əsasında meydana gəlmişdir. Buna əsaslanaraq, bəzi qrup insanlar müasir texnoloji inkişafa qarşı xüsusi mövqeyini əvvəlcədən qurmuşdur. Yeni texnologiyalar onlara daha rahat, sadə istifadə imkanları yaratdığı halda, onlar köhnəlmiş texnologiyadan istifadə etməyə üstünlük verirlər.

Texnofobiyanın bir növü - uğursuzluq qorxusudur. Aparılan araşdırmalardan məlum olmuşdur ki, insan beyni bu mexanizmlərdən özünü müdafiə etmək üçün çoxlu enerji sərf edir. Çünki onlar həmin texnikalardan istifadə etmək üçün düymələrin yerlərini və funksiyalarını yadda saxlamalı olduqlarını fikirləşirlər.

Texnofobiya müxtəlif səbəblərdən meydana gələ bilər, məsələn, insan cahil görünməkdən utana bilər, texnikanı korlayacağını və bəzən də hətta öz sağlamlığına ziyan vurduğunu düşünə bilər. Keçmişə nəzər salsaq görərik ki, hər nəslə yeni texniki avadanlıqlarla tanış olmaq nəsbib olmayıb. Bizim dövrümüzdə texnoloji yeniliklər o qədərdir ki, insanlar onların hamısı ilə tanış olmağa vaxt tapmır. Məsələn, Yaponiyada it-robot icad olunmuşdur, hansı ki, canlı it kimi insanla dost olmaq qabiliyyətinə malikdir. Lakin texnofobiya əziyyət çəkənlər gələcəkdə uşaq-robotun yaradılacağından qorxurlar. Bütün bunlar yeni texnologiyalarla təchiz olunmuş kitabxanalardan istifadə zamanı problemlərin yaranmasına səbəb olur.

Texnofillik isə texnofobiyanın tam əksidir. Bu insanlar bütün vaxtlarını yeni texnikanın öyrənilməsinə sərf edirlər.

V. “KİTABXANA HƏYƏCANI” VƏ “KOMPÜTER HƏYƏCANI”

“Kitabxana həyəcanı” və “kompüter həyəcanı” əsasən yeni texnologiyalar emosional reaksiya nəticəsində meydana gəlir [13]. Mellon (1986) öz tədqiqatında səsləndirir ki, 75-85% tələbələr kitabxanada ilk addımlarını “qorxu” və “təhlükə” kimi təsvir ediblər. Tələbələr “qorxu” hissini çox vaxt “özlərindən fərqli olaraq digər tələbələrin təkbaşına kitabxanadan istifadə etdiklərini gördükdə”, “təlaş” hissi isə “axtəriş üçün kimə və necə müraciət etməli olduqlarını” bilmədikləri zaman meydana çıxdığını söyləyiblər.

“Kitabxana həyəcanı” nədir?

- Kitabxana işçilərinə müraciət etmək qorxusu;
- Kitabxanada cahil görünmək qorxusu;
- İnformasiya çoxluğunda özünü itirmək qorxusu;
- Özünü qeyri-adekvat hiss etmək;
- Kompüterdən istifadə qorxusu;
- Səndən başqa hamının necə davrandığını bilmək düşüncəsi;
- Kitabxananın alətlərindən istifadə edə bilmədikdə məyusluq hissi.

Hickey kollec tələbələri arasında apardığı tədqiqatdan sonra belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, “technostress”in meydana

gəlməsinə səbəb kompüter texnikalarının və program təminatlarının sürətli dəyişməsidir.

Torkzadeh və Angulo kompüter həyəcanının 3 kateqoriyasını müəyyən etmişdir:

1. Psixoloji narahatçılıq – kompüterə ziyan vurmaq qorxusu
2. Sosial əlaqə narahatçılığı – maşının onu əvəz etməsi qorxusu
3. Uğursuzluq narahatçılığı – hansı ki, bura kompüterdən istifadə edə bilməmək daxildir.

NƏTİCƏ

Məqalədə göstərilən problemləri nəzərə alaraq (texnofobiya, kitabxana həyəcanı, informasiya bolluğundan istifadə edə bilməmək bacarığı və s.) vətəndaşlara erkən yaşlardan başlayaraq informasiyanı axtarmaq, istifadə etmək vərdişləri tədris olunmalıdır.

Elektron kitabxana istifadəçilərində informasiya mədəniyyətinin formalaşması üçün onlarda təkcə informasiyanın axtarılması, ondan istifadəsi, emal edilməsi, informasiyanı yığmaq və qiymətləndirməsi ilə yanaşı informasiya bölüşmə qabiliyyəti, “kompüter savadlılığı” da inkişaf etdirilməlidir.

Elektron kitabxana istifadəçilərində informasiya mədəniyyəti formalaşdırılması üçün aşağıdakı bilik və bacarıqlara əşilanmalıdır:

1. Elektron informasiya mənbələri haqqında biliklərin əşilanması;
2. Lazımi informasiyanın əldə edilməsi üçün müxtəlif axtəriş üsullarından istifadə bacarıqları;
3. Açar sözləri düzgün seçmək bacarığı;
4. Elmi bazalar haqqında məlumatlı olmaları və bu bazalardan istifadə etmək bacarığı;
5. Açıq informasiya resurslarından istifadə etmək bacarığı və s..

İnformasiya mədəniyyətinin formalaşması təkcə istifadəçilər arasında deyil, kitabxana işçiləri arasında da tədris olunmalıdır. Elektron kitabxanalara giriş imkanlarının olmasını nəzərə alaraq, kompüterdən istifadə edilməsi üçün treninq və seminarların keçirilməsi məsləhətdir.

Elektron kitabxana istifadəçilərində informasiya mədəniyyətinin formalaşması məqsədilə kitabxanalarda, sosial mediada, televiziya proqramlarında geniş təbliğat işləri aparılmalıdır. Kitabxana həyəcanının və kompüter həyəcanının yaşlı nəsil arasında daha çox meydana gəldiyini nəzərə alaraq, onlarla xüsusi təlimlərin keçirilməsi tövsiyə olunur.

Həmçinin, hər bir e-kitabxana, istər akademik, istərsə hansısa nəşriyyat öz istifadəçilərinə informasiya mədəniyyətinin əşilanması məqsədilə müxtəlif tədbirlər, treninqlər, seminarlar keçirməlidir, interaktiv materiallar təklif etməlidir.

ƏDƏBİYYAT

- [1] А.Б. Антопольский, К.В. Вигурский, Концепция электронных библиотек // Электронные библиотеки. - 1999. - Т. 2. - Вып. 2.

- [2] К.В. Вигурский, И.А. Пильщиков, Фундаментальная электронная библиотека "Русская литература и фольклор" (ФЭБ). Вопросы интернет-образования. 2005. Т. 27.
- [3] <http://rd.feb-web.ru/library.htm>
- [4] Э.Л. Семенов "Информационная культура общества и прогресс информатики," НТИ., Сер.1.1994, №7.
- [5] R.M. Əliquliyev, R.Ş. Mahmudova "İnformasiya mədəniyyəti: mahiyyəti və formalaşdırılması problemləri," İnformasiya cəmiyyəti problemləri. 2010, №1, s.14-22.
- [6] В.В. Жилкин "Информационная культура как фактор формирования педагогического мастерства," <http://v-zhilkin.narod.ru/articles/1.html>
- [7] С.А. Mellon "Library anxiety: A grounded theory and its development," College and Research Libraries 47, 1986, pp.160–165.
- [8] Гендина Н.И. "Тесты для измерения уровня информационной культуры учащихся старших классов: достоинства и ограничения," Диагностика состояния информационной культуры личности и проблемы измерения уровня информационной грамотности. 2008, 21-23.
- [9] R.Alguliev, R.Aliguliyev, R.Mahmudova "Multicriteria Personnel Selection by the Modified Fuzzy VIKOR Method," The Scientific World Journal. 2015. N: Article ID 612767. P.1-16. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4605450/#sec4
- [10] R. Alguliev, R.Mahmudova "Structural approach to the formation of information culture of individuals". In: Proceedings of the International Conference on Informatics Engineering and Information Science, Kuala Lumpur, Malaysia, 2011, part IV, vol.254, pp.29-40.
- [11] E.E. Karsak "Personnel selection using a fuzzy MCDM approach based on ideal and anti-ideal solutions," Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems, 2001, 507, pp.393-402.
- [12] <http://shkolazhizni.ru/computers/articles/22190/>
- [13] A.J. Jerabek , S.M. Linda, S.T. Kordinak "Library anxiety" and "computer anxiety," Measures, validity, and research implications. Library & Information Science Research. 23, 2001, pp.277–289.